

НЕОПОДАТКОВУВАНИЙ МІНІМУМ ДОХОДІВ ГРОМАДЯН: СУТНІСТЬ ТА ВІДПОВІДНІСТЬ ЗАКОНОДАВСТВУ УКРАЇНИ І ПРИНЦИПАМ ПРАВА

Постановка проблеми. Таке явище, як «неоподатковуваний мінімум доходів громадян», має суттєве значення у забезпеченні соціальних гарантій людини і громадянина. Протягом багатьох років величина неоподаткованого мінімуму доходів громадян в Україні залишається без змін, тим самим не відповідаючи як чинному законодавству, так і тій меті, з якою він свого часу встановлювався і, як наслідок, порушуючи права громадян.

Огляд останніх досліджень та публікацій. Дослідженню проблем сутності й застосування неоподаткованого мінімуму доходів громадян та його удосконалення приділяли увагу в своїх працях такі українські науковці, як С.В. Бойко, В.О. Рядінська, А.О. Ісаєв та ін.

Формулювання завдання дослідження. Метою цієї статті є висвітлення сутності й ключових етапів зміни розміру неоподаткованого мінімуму доходів громадян із моменту його запровадження, дослідження питання відповідності чинного розміру неоподаткованого мінімуму доходів громадян законодавству України, а також принципам права (гуманізму, справедливості (пропорційності), поваги і непорушності прав людини, законності та ін.).

Виклад основного матеріалу. Методом логічного аналізу можна визначити, що неоподатковуваний мінімум доходів громадян – це той рівень доходів, до якого держава не стягує податки з особи. Так, відповідно до ст. 17 Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» основні державні соціальні гарантії встановлюються законами з метою забезпечення конституційного права громадян на *достатній життєвий рівень*¹ [1]. Своєю чергою, згідно зі ст. 48 Основного Закону України кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло [5]. Конституційний Суд України зазначає, що положення ст.ст. 3, 21, 46, 68 та 48 Основного Закону України корелюють із міжнародними та європейськими стандартами щодо «гідного людського життя», «мінімальних вимог існування в умовах, гідних людини», прав людини «не зазнавати голоду» та на «захист від бідності», якими має керуватися соціальна держава [6].

При цьому відповідно до тієї ж ст. 17 Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» неоподатковуваний мінімум доходів громадян включається

¹ Право на достатній життєвий рівень закріплене й міжнародними нормативно-правовими актами. Зокрема, ст. 25 Загальної декларації прав людини визначає, що кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання *здоров'я і добробуту* її самої та її сім'ї, і право на забезпечення в разі безробіття, хвороби, інвалідності, вдовства, старості чи іншого випадку втрати засобів до існування через не залежні від неї обставини [2]. Крім того, відповідно до ст. 11 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожного на достатній життєвий рівень для нього і його сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг і житло, і на *неухильне поліпшення умов життя* [3]. Своєю чергою, Конвенція МОП № 117 1962 р. «Про основні цілі і норми соціальної політики» зобов'язує держави-учасниці вживати заходів для *забезпечення* незалежним виробникам і найманим працівникам *умов*, які дадуть їм змогу *підвищити свій рівень життя* власними зусиллями й *забезпечать підтримання прожиткового мінімуму*, що встановлюється шляхом офіційних досліджень життєвих умов, які проводяться після консультацій із представниками організацій роботодавців і працівників. У процесі встановлення прожиткового мінімуму беруться до уваги такі основні сімейні потреби працівників, як продукти харчування та їхня калорійність, забезпечення житлом, одяг, медичне обслуговування та освіта [4]. **З цього випливає, що право на достатній життєвий рівень передбачає, що людина повинна мати гідні умови життя, які мають поліпшуватися й не бути нижчими за прожитковий мінімум.**

до числа основних державних соціальних гарантій, які, своєю чергою, будучи основним джерелом існування, не можуть бути нижчими від прожиткового мінімуму, встановленого законом [1].

Так, у ст. 1 Закону України «Про прожитковий мінімум» дається визначення, що таке прожитковий мінімум: це вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості. Згідно із ст. 2 цього Закону прожитковий мінімум застосовується, зокрема, й для визначення державних соціальних гарантій і стандартів обслуговування та забезпечення в галузях охорони здоров'я, освіти, соціального обслуговування та інших, а також для встановлення величини неоподаткованого мінімуму доходів громадян [7]. Тобто це є той вартісний еквівалент потребам людини, котрий необхідний людині для життя в суспільстві, у державі. Як наслідок, логічним є те, що за наявності в особи фактично меншого розміру коштів, є загроза її життю, здоров'ю, що суперечить низці положень і принципів Конституції України. Зокрема, відповідно до ст. 3 Конституції України людина є найвищою соціальною цінністю [5]. Крім того, саме у Конституції України (ч. 3 ст. 46) прямо зазначено, що пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом [5]. Цим пояснюється важливість створення умов, необхідних для достатнього рівня життя й недопущення його зниження.

Неоподатковуваний мінімум доходів громадян вперше був закріплений у ст. 6 Декрету Кабінету Міністрів України від 26.12.1992 р. № 13-92 «Про прибутковий податок з громадян» і відповідав розміру мінімальної місячної заробітної плати [8]. Однак у подаль-

шому його розмір відрізнявся від мінімальної місячної заробітної плати, тим самим порушуючи норму Декрету, яка, до речі, була чинною аж до 01.01.2012 р. Для прикладу, Постанова Кабінету Міністрів України від 14.12.1993 р. № 1032 «Про збільшення неоподаткованого мінімуму доходів громадян та ставки їх прогресивного оподаткування» визначала неоподатковуваний мінімум доходів громадян у розмірі 120 000 карбованців на місяць [9], а мінімальна місячна заробітна плата, відповідно до постанови Верховної Ради України «Про підвищення мінімальних розмірів заробітної плати та пенсії за віком» від 25.11.1993 р., була встановлена у розмірі 60 000 карбованців на місяць [10]. При цьому визначена мінімальна пенсія за віком відповідала розміру неоподаткованому мінімуму.

Така ж невідповідність залишилась і після появи гривні. Зокрема, внаслідок проведення грошової реформи в Україні й перерахування [11], з 02.09.1996 р. мінімальна заробітна плата становила 15 грн [12], а НМДГ – 17 грн [13]. Однак з 01.01.1998 р. мінімальна заробітна плата була встановлена на рівні 45 грн [14] й продовжує зростати до сьогодні (у 2019 р. становить 4173 грн) [15], а неоподатковуваний мінімум доходів громадян залишається без змін, попри те, що прожитковий мінімум з 1 січня 2019 р. становить 1853 грн [15]. Наслідком є порушення ст. 12 Європейської соціальної хартії, що ратифікована Верховною Радою України 14 вересня 2006 р., де закріплене право на соціальне забезпечення та обов'язок держав підтримувати функціонування системи соціального забезпечення [16].

Свого часу у Законі України «Про податок з доходів фізичних осіб» від 22.05.2003 р. передбачалося, що якщо норми інших законів містять посилання на неоподатковуваний мінімум, то для цілей їх застосування використовується сума у розмірі 17 грн, крім норм адміністративного та кримінального законодавства у частині кваліфікації злочинів або правопорушень, для яких сума неоподаткованого мінімуму встановлюється на рівні

податкової соціальної пільги для відповідного року [17]. З 01.01.2011 р. така ж норма міститься і у Податковому кодексі України та є чинною нині [17].

У зв'язку з цим хотілося б зазначити, що згідно зі ст. 71 Конвенції про мінімальні норми соціального забезпечення від 28.06.1952 р. (набула чинності в Україні 06.06.2017 р.) витрати на всі види допомоги, передбачені на підставі цієї Конвенції, та витрати, пов'язані з управлінням ними, покриваються в колективному порядку страховими внесками або шляхом оподаткування чи обома цими способами так, щоб це не було обтяжливим для осіб із малим заробітком, і щоб було взято до уваги економічний стан

держави-члена та відповідних категорій захищених осіб [18].

Висновки. Нині є кричуще порушення з боку держави, оскільки податки стягуються з доходів, розмір яких не відповідає ані мінімальній місячній заробітній платі, ані, як має бути відповідно до чинного національного законодавства, прожитковому мінімуму, тим самим особі залишають суму, незрівнянно меншу за встановлений мінімум. Отже, чинний нині в Україні розмір НМДГ суперечить сутності та ідеї самого НМДГ. У зв'язку з цим необхідне щонайшвидше внесення змін до податкового законодавства України, результатом яких має стати визначення розміру НМДГ на рівні прожиткового мінімуму на відповідний рік.

Анотація

У статті розглянуто питання відповідності встановлюваного неоподаткованого мінімуму доходів громадян законодавству України, відповідності його сутності, принципам права, висвітлена інформація щодо деяких ключових етапів його зміни з моменту запровадження.

Ключові слова: неоподатковуваний мінімум доходів громадян, прожитковий мінімум, державні соціальні стандарти, державні соціальні гарантії, мінімальна заробітна плата, гідні умови життя, соціальний захист.

Аннотация

В статье рассмотрены вопросы соответствия устанавливаемого необлагаемого минимума доходов граждан законодательству Украины, соответствие его сущности, принципам права, освещена информация о некоторых ключевых этапах его изменения с момента введения.

Ключевые слова: необлагаемый минимум доходов граждан, прожиточный минимум, государственные социальные стандарты, государственные социальные гарантии, минимальная заработная плата, достойные условия жизни, социальная защита.

Generalov O.M. Non-taxable minimum personal incomes: essence and compliance with legislation of Ukraine and principles of law

Summary

In the article considered the issues of compliance of the established non-taxable minimum income of citizens with the legislation of Ukraine, the conformity of its essence, the principles of law, information on some key stages of its change since the introduction.

Key words: non-taxable minimum personal incomes, living wage, state social standards, state social guarantees, minimum wage, decent living conditions, social protection.

Список використаних джерел:

1. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії : Закон України від 05.10.2000 р. № 2017-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2017-14> (дата звернення: 25.03.2019).

2. Загальна декларація прав людини : Декларація, Міжнародний документ від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_015 (дата звернення: 25.03.2019).
3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : Пакт, Міжнародний документ від 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_042 (дата звернення: 25.03.2019).
4. Конвенція про основні цілі та норми соціальної політики № 117 : Конвенція, Міжнародний документ від 22.06.1962 р. № 117. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/993_016 (дата звернення: 25.03.2019).
5. Конституція України: Конституція, Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 25.03.2019).
6. Рішення Конституційного Суду України № 5-р/2018 : Справа № 1-4/2018(2792/15) від 22 травня 2018 р. URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/5_p_2018.pdf (дата звернення: 25.03.2019).
7. Про прожитковий мінімум : Закон України від 15.07.1999 р. № 966-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/966-14> (дата звернення: 25.03.2019).
8. Про прибутковий податок з громадян : Декрет Кабінету Міністрів України від 26.12.1992 р. № 13-92. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/13-92> (дата звернення: 25.03.2019).
9. Про збільшення неоподаткованого мінімуму доходів громадян та ставки їх прогресивного оподаткування : Постанова Кабінету Міністрів України від 14.12.1993 р. № 1032. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1032-93-%D0%BF> (дата звернення: 25.03.2019).
10. Про підвищення мінімальних розмірів заробітної плати та пенсії за віком : Постанова Верховної Ради України від 25.11.1993 р. № 3653-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3653-12/ed19931125> (дата звернення: 25.03.2019).
11. Про грошову реформу в Україні : Указ Президента України від 25.08.1996 р. № 762/96. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/762/96> (дата звернення: 25.03.2019).
12. Про порядок введення в дію статей 10, 33, 34 Закону України «Про оплату праці» та встановлення мінімального розміру пенсії за віком : Постанова Верховної Ради України від 20.02.1996 р. № 49/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/49/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 25.03.2019).
13. Про внесення змін до Указу Президента України від 13 вересня 1994 р. № 519 : Указ Президента України від 21.11.1995 р. № 1082/95. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1082/95> (дата звернення: 25.03.2019).
14. Про встановлення величини вартості межі малозабезпеченості та розміру мінімальної заробітної плати на 1998 рік : Закон України від 24.12.1997 р. № 780/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/780/97-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 25.03.2019).
15. Про Державний бюджет України на 2019 рік : Закон України 23.11.2018 р. № 2629-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2629-19> (дата звернення: 25.03.2019).
16. Європейська соціальна хартія (переглянута) : Хартія, Міжнародний документ від 03.05.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/994_062 (дата звернення: 25.03.2019).
17. Про податок з доходів фізичних осіб : Закон України від 22.05.2003 р. № 889-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/889-15> (дата звернення: 25.03.2019).
18. Податковий кодекс України : Кодекс України: Закон від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2755-17> (дата звернення: 25.03.2019).
19. Конвенція про мінімальні норми соціального забезпечення : Міжнародний документ від 28.06.1952 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/993_011 (дата звернення: 25.03.2019).